

על הסודות ההכרחיים

ספרות היא האפשרות לבטא במילים את מה שנדמה
כמעורפל וחסר גבולות ברורים: אורות, אוויר, צבעים, זמן,
קרעי הרהורים, שברי רעיונות.

לדה בת ארבע עומדת על כיסא. החדר מעורפל מעשן של סיגריות. אדי ריחות מרירים מסתלסלים מתוך כוסות המכילות נוזלים ורודים או ענבריים. המלמולים סביבה משתתקים באחת. היא מתחילה לדקלם: "המוֹזֶגֶת אֶת הַבְּטִיָּאָר אֶהְבָּה / אֶלָּא שֶהוּא לֹא הַשִּׁיב לָהּ אֶהְבָּה..." הילדה מחזיקה בידה את ספר השירים, אבל הרי לקרוא אינה יודעת, ולכן אינה מביטה בו. אין צורך. היא זוכרת בעל פה את כל המילים הללו, שגם אם רובן נטולות כל פשר, הן בכל זאת קצת מפחידות. אבל היא שמחה, כי אבא שמח. הוא מתרברב בה. "שמעתם?" הוא אומר, "איך היא? איך הבת שלי? כזאת קטנה וכבר מכירה את פִּטְפִי!" ספרות היא כוח והתגברות, היא היכולת לרתק ולהעלות חיוכים של התפעלות על פניהם של זרים.

ילדה בת שבע יושבת מול המחברת. שיעורי הבית שקיבלה הם לכתוב מה אמרה שרה לאברהם, רגע לפני שיצא לדרך, להר המוריה, עם בנם היחיד ועם מאכלת בידו. הילדה עוצמת את העיניים ורואה: אבא, אימא, ילד, סכין גדולה. המחשבות מגיעות אל המקום ההוא, אל האנשים ההם. היא שומעת את האימא: חשדנית, נזעקת, מתנפלת על בעלה, אבל לא יעזור לה. הוא נחוש וחזק ממנה. הוא יוצא מהבית וסוגר את הדלת מאחוריו, היא רצה אחריו, וזעקת "לאן אתה לוקח אותו?" הוא אפילו לא מסתובב לעברה. ממשיך ללכת. שותק. ספרות היא רגע של המצאה ויכולת לראות דברים שאינם, שיכולים להגיע מתוכה, להגיח כמו מאליהם ולהיות מיד אמיתיים יותר מכל מה שסובב אותה במציאות הגשמית.

ילדה בת עשר שוכבת על השטיח בסלון. בחוץ חושך. גשם. מדי פעם מבליח שבר אור בחלון ואחריו נשמע פיצוץ רם. כפות רגליה קרובות מאוד אל תנור הנפט שמבעבע מדי פעם. עליה להיזהר שהגרביים לא יתלקחו! על התנור מונחת פרוסת לחם שכבר מדיפה ריח חרוך. עוד מעט אפשר יהיה למרוח עליה חמאה. בידיה של הילדה יש ספר שחור כריכה. הנה הגיעה אל העמוד האחרון בסיפור: "...בשבת חנוכה נשא נח בתולה כשרה בת מוכסן אחד, על-ידי שדכן ובחופה וקידושין, כדת משה וישראל. לחג השבועות בא עם אשתו החדשה לבית הוריו בפרבר העצים והשמחה היתה מרובה. ולאחר סעודת החלב, כשנתייחדו בני הזוג הצעירים על קורה מוטלת מאחורי הבית – עמדה באותה שעה מארינקא והתינוק בזרועה מאחורי הגדר והציצה דרך סדק." היא מתעכבת על המילה "בתולה", על המילה "נתייחדו", על התמונה של מארינקא העומדת עם התינוק בידיה ומביטה דרך הסדק. לא מבינה, אבל חשה שיש בהן משהו עז, כבד, עטוף, משהו סודי שיכול לפצוע אם לא נזהרים. ואין לה מושג מהו. ספרות היא איסור מסתורי שיש לפענח בלי שום עזרה. ומה שלא מובן, עוד יתברר. עליה רק לזכור את הדברים, כדי שתוכל לשוב אליהם בעתיד.

ילדה בת שתיים-עשרה שוכבת על הגב במיטה שלה בחדר הילדים. אחיה משחק בחוץ. אמה מזיזה כלים במטבח. כל זמן שהרעשים הללו נשמעים, היא בטוחה. אביה טרם שב. עוד מעט תיפתח דלת הכניסה לבית והוא יופיע. צעדיו הכבדים יתקדמו לעברה. עד אז היא קוראת מהר, מתנשמת, כדי להספיק כמה שאפשר, אולי תצליח להגיע לפחות עד סופו של הסיפור הראשון. היא קוראת: "גיליתי עובדה בעלת רמז, רמז חשוב מאוד," שהולמס אומר וד"ר ווטסון לא מביין: "אולי אני סתום, הולמס, אך איני רואה מה כאן הרמז..." היא יודעת: בעוד זמן קצר יצוו עליה להניח את הספר ולהפסיק עם זה כבר. אבא יגיד: "די כבר לקרוא כל הזמן! תצאי קצת מהבית! לכי קצת החוצה, לעשות סיבוב. תרוצי עד הקולנוע ובחזרה, ואז נראה אם אני ארשה לך להמשיך..." ספרות היא סקרנות שמתעוררת וחייבים להשביעה, גם כאשר הסביבה מתנגדת.

נערה בת שש-עשרה יושבת בכיתה שבה התחילה סוף סוף להכיר שמות ולהבין מנהגים. הרצפה מרופדת בשטיחים. הלוח נע. בתום השיעור יעברו לכיתה אחרת. יש גרם מדרגות לעלייה וגרם מדרגות לירידה. אסור לרוץ. צבעי העניבה שעונבים התלמידים מעידים על הקבוצה שאליה הם משתייכים. על השולחן שלפניה פתוח ספר. פנלופי מארקס, הילדה שיושבת לצידה, נאנחת: "אפילו אני לא מבינה מה כתוב כאן, אז איך את תצליחי?" הנערה קוראת: "This was a murie tale of Chauntecleer..." היא מפענחת את המילים לאיטה, מתרגמת אותם לאנגלית רגילה ומשם לעברית: "זה הסיפור העליז של שנטקלר", תרנגול יפהפה ששייך לנזירה. יש לו לשנטקלר רעיות-תרנגולות רבות, אבל הוא מאוהב רק באחת מהן. לילה אחד הוא חולם חלום ביעותים... הסיפור נמשך. הנערה עקבת אחרי פיתוליו. ספרות היא היכולת לדבר גם כשנדמה ששפה לא מוכרת מכסה עליה. אם לא מוותרים, אם מתעקשים להמשיך ולהסתכל עליה, היא נכנעת, הולכת ונגלית, הולכת ונחשפת. היא ממשיכה להסתיר בתוכה סודות, אבל אלה אינם נחבאים עוד בגלל השפה, אלא רק משום

שכך הם אוהבים לנהוג מעצם טבעם. אפשר לוותר להם, אבל חבל, כי ככל שמביטים בהם יותר, כך הם הולכים ומתבררים.

נערה בת שבע-עשרה יושבת ליד השולחן בחדרה. הדלת סגורה, אבל לא מרשים לה לנעול אותה. הטלוויזיה בסלון פועלת, ד"ר הו נאבק שם בחוטפיו. אחיה ואחותה יושבים מולו על השטיח בפיות פעורים, אבל היא עסוקה: היא עם הגברת רמזי הסורגת גרב חום, עם לילי בריסקו הצייירת ועם צ'ארלס טנסלי המרגיז בפסקנותו. האם ג'יימס, בנה של הגברת רמזי, יזכה, למרות מזג האוויר הסוער, להגיע אל המגדלור? האם לילי תצליח להשלים את התמונה? האם היא עצמה תדע אי פעם לכתוב משהו שדומה לפרק השני בספר, זה שבו בעשרים עמודים חולף עשור, אנשים נישאים, מתים, נהרגים, הכול בתוך סוגריים מרובעים, בהיעדר עלילה, שיחות או פעולות, רק הזמן עצמו שוקד על השינויים הזעזערים, האיטיים, הסופיים שהוא יודע לייצר? ספרות היא האפשרות לבטא במילים את מה שנדמה כמעורפל וחסר גבולות ברורים: אורות, אוויר, צבעים, זמן, קרעי הרהורים, שבירי רעיונות.

אישה צעירה יושבת בספרייה. האנתולוגיה של נורטון פתוחה לפניה. מאות דפים דקיקים, שבהם מסודרים כולם: משוררים רומנטיים, סופרים ויקטוריאניים, הוגי דעות, כותבי נונסנס, אלה שחיו במאה התשע-עשרה, ואלה שבתחילת המאה העשרים, כולם שם, כל הגדולים והנחשבים, ועליה לשנן את שמותיהם, לזכור את השנים שבהן חיו ואת תיאור המגירה המדומה שבה הונחו. בקולקווים עם הפרופסור הוא מאזין בתשומת לב לדברים שאמרה על הספר שקראה לקראת המפגש וכשהיא מסיימת, שואל: "אבל איפה בדיוק את משבצת את קונרד?" וגם: "קורץ הוא גיבור או אנטי-גיבור?" ספרות היא לפעמים קטלוג וסיווג, מיון ותיאור, יכולה להיות מבט מבחוץ שמבקש לארגן, להגדיר ולתת כותרות ושמות.

אישה לא צעירה משיבה לטלפון. שבת בצהריים. מעברו האחר של הקו שואלת אותה מישהי לשמה האמיתי. לא הבדוי, שבו הגישה את קובץ הסיפורים שלה. "אבל זאת באמת אני," משיבה האישה. "חשבתי שמדובר בפסבדונים," מסבירה לה בת שיחה, לקטורית מטעם ההוצאה לאור, "ורציתי לדעת מי את באמת," ומוסיפה מיד הבטחה: "קראתי את כתב היד שלך. אין ספק: אנחנו נוציא לך את הספר." ספרות היא גם הספר הראשון שקיבל הכרה בקיומו עוד לפני שנהפך לספר, בימים שהוא עדיין רק ערימה של דפים מודפסים בבית על נייר מחורר בשוליו. אין לו עדיין שם. אין לו עדיין צורה. אין לו עדיין אחיזה, אבל פתאום הוא ישנו. ולרגע קט נוצר לכאורה האיחוי המושלם בין תקוות ומאווים לבין עולם המעשה. אבל אחר כך יהיו גם התגובות והביקורות, וגרועה מהן: השתיקה הגמורה, ההתעלמות: לשבת על ספה בביתם של אנשים ולתהות: שמעתם? ראיתם? יש בחנויות ספר ושמי כתוב עליו. תקראו אותו?

אישה מבוגרת בוחנת את רשימות רבי המכר המופיעות במוספי הספרות. השאלה אם ספרה העשירי מופיע שם מסקרנת אמנם, אבל חשונה ממנה בהרבה – העבודה

עצמה: מלאכת הכתיבה שהיא שקועה בה כתמיד, והמפגש שהיא מזמנת לה עם הסודות הפנימיים, ההכרחיים, שרק כך יכולים להתגלות לה, ועם הכורח לבטא ולעצב אותם. היא נזכרת בעצתו של סקוט פיצ'ג'רלד לסופרים: "אל תכתוב מכיוון שאתה רוצה לומר משהו, כתוב מכיוון שיש לך משהו לומר."

ספרות היא הפגישה עם הסודות ההכרחיים של כותבים אחרים.